

Riazanova N. O.

Luhansk Taras Shevchenko National University

RENEWABLE ENERGY SOURCES IN THE PROCESS OF TRANSFORMATION OF GLOBAL ENERGY

Summary

Factors of the transformation of global energy are considered, in the structure of which the consequences of the growth of demand for electric power and the impact on the environment of traditional generation in the local and global perspectives are analysed, the influence of fossil fuels on health is determined. The share of renewable energy sources in world power and electric balance is investigated.

Keywords: renewable energy sources, conventional energy sources, power engineering, generation, electric power, energy.

УДК 351.824.1:330.341.1

Термоса І. О.

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

КЛАСТЕРНІ ФОРМУВАННЯ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті узагальнено основні положення сталого розвитку, виявлено основні чинники, що його забезпечують. Досліджено переваги, розкрито основні аспекти функціонування кластерної моделі соціально-економічного розвитку. Запропоновано структурну модель сталого розвитку сільської території, в основу якої покладена кластерна структура.

Ключові слова: розвиток, сталий розвиток, інновації, інтеграція, кластер, кластерна модель, агротурекреаційний кластер.

Постановка проблеми. Сталий розвиток сільських територій – досить складне, неординарне та суперечливе завдання для України. Про такий розвиток можна говорити лише тоді, коли економічне зростання, матеріальне виробництво та споживання відбуваються в межах спроможної до відновлення екологічної системи.

Водночас в активній фазі здійснюється адміністративно-територіальна реформа, результатом якої є створення нових об'єднаних територіальних громад. Під час цього процесу всі новостворені громади повинні розробити стратегічний план свого соціально-економічного розвитку, в якому мають бути відображені рішення наявних на цих територіях економічних, екологічних та соціальних проблем. Для вирішення таких проблем для об'єднаних територій є досить актуальним створення та розвиток кластерних структур, які могли б забезпечити їм трансфер інновацій, допомогу у вирішенні екологічних питань та здійсненні природоохоронних заходів, здійснити промоцію території, залучити як внутрішні, так і зовнішні інвестиції, створити нові робочі місця і, як наслідок, покращити соціально-економічний стан та добробут місцевого населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні питанням розвитку кластерних структур та їх впливу на сталий розвиток підприємств, галузей, територій, регіонів, національної економіки загалом присвячено роботи багатьох вітчизняних науковців. Так, Л.М. Васильєва [1] розглядає кластер як інструмент підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки; М.М. Бігус, Є.Д. Голюкова [2] досліджують класифікацію як перспективу розвитку міжнародного туризму та активізатор розвитку економіки України; В.П. Ільчук, І.В. Лисенко [4], Ю.О. Ульянченко [6], розглядають формування кластерів як засіб сталого соціально-економічного розвитку

регіону; Л.І. Катан [7] у своїх працях розглядає теоретичні засади формування регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери.

Питанням розвитку кластерів в контексті сталого розвитку присвячені роботи як вітчизняних, так і закордонних науковців, а саме праці А. Алієвої, М. Портера [4], В. Самофатової, С. Соколенка, В. Федоренка, А. Гойка, В. Джебейла, К. Хуртаєва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Але, незважаючи на значний теоретичний досвід в питаннях розвитку кластерів, сучасний стан національної економіки свідчить про те, що мають місце відсутні наукові прогалини, зокрема, в частині аналізу доцільності, планування і прогнозування результатів та соціально-економічних наслідків від створення кластерних структур для окремих сільських територій, особливо з урахуванням сьогоденних територіальних, структурних, технологічних і екологічних змін.

Мета статті полягає в дослідженні та обґрунтуванні доцільності створення та розвитку кластерних формувань як структурних ланок сталого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель сталого, стійкого розвитку, як і будь-яка інша соціальна модель, є системою інтегрованих компонентів, їх суттєвих відносин і зв'язків, що відображають основний зміст процесів збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку.

У всіх вихідних умовах сталого розвитку йдеться про перехід від стихійності до керованості. Виходячи з цього, можна охарактеризувати модель сталого розвитку України такими основними положеннями [3, с. 9]:

- у центрі уваги мають бути люди та їх право на здорове й плідне життя в гармонії з природою;
- охорона довкілля повинна стати невід'ємним компонентом процесу розвитку, що не може розглядатися окремо;

– розвиток і збереження довкілля мають поширюватися не тільки на нинішнє, але й майбутнє покоління;

– для досягнення стійкого розвитку держави слід вилучати або обмежувати моделі виробництва та споживання, які йому не сприяють.

До основних компонентів, що забезпечують сталий розвиток, відносяться такі [3, с. 10]:

– екологічний, що визначає умови й межі відновлення екологічних систем внаслідок їх експлуатації;

– економічний, що передбачає формування економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку;

– соціальний, що утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя.

Нині розвиток соціально-економічної сфери сільських територій є одним з найважливіших стратегічних завдань розвитку України. Це, з одного боку, свідчить про необхідність кардинального поліпшення якості життя сільського населення, а з іншого боку, вказує на невирішеність багатьох організаційних і теоретико-методологічних проблем управління соціальною сферою села, на недостатню ефективність наявної системи управління соціально-економічним територіальним, регіональним і, як наслідок, національним розвитком.

Стає очевидним, що наявна модель організації управління соціально-економічною сферою села потребує оновлення, пов'язаного насамперед з інтеграцією, об'єднанням зусиль органів місцевого самоуправління, соціально відповідального бізнесу та населення території для вирішення найважливіших завдань, що стосуються створення комфортного і безпечного навколишнього середовища для життєдіяльності людини.

Сьогодні для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку державне регулювання має сконцентрувати свої зусилля на забезпеченні постійно відтворювального соціально-економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності в умовах міжнародної інтеграції. Для забезпечення цього розвитку на перше місце має виходити досить поширений інструмент державної політики постійно відновлювального економічного зростання й підвищення конкурентоспроможності – кластерна стратегія. За твердженням одного з фундаторів кластерного підходу М. Портера, найбільш конкурентоспроможні галузі розвиваються за принципом кластеру, а державна політика з підтримки створення кластерів підвищує конкурентоспроможність компаній учасників кластеру й національної економіки загалом [4].

Як зазначають В.П. Ільчук та І.В. Лисенко, «кластерний підхід – це реалізація інтеграційних процесів у сфері виробництва, започаткування нових форм економічної активності, які функціонують на високому рівні агрегації, що забезпечує високу ефективність управління, цілеспрямоване використання сукупного виробничого потенціалу та організаційно-економічного ресурсу всіх учасників кластерного утворення» [5].

Враховуючи вищезазначені засади сталого розвитку, слід зазначити, що концепція кластеризації як соціально-економічного інституту компенсує зростаючий в умовах глобалізації рівень невизначеності соціальних та економічних процесів, створює специфічний інформаційний простір, який формує економічних суб'єктів з новими мотиваціями, розвиває багатовимірність економічного простору.

Перехід від галузевої економіки до економіки кластерів означає перехід до нової форми спільної праці, за якої координація діяльності здійснюється на основі вільного інформаційного обміну по горизонталі, обміну знаннями, вміннями і навичками, спільного використання нематеріальних активів. Транзакції в кластері можуть не супроводжуватися ринковими угодами з передачі прав власності, а базуватися на їх спільному використанні або передачі окремих деталізованих повноважень.

Кластери, з одного боку, характеризуються міцними технологічними чи фінансовими взаємозв'язками між учасниками, з іншого боку, нагадують асоціації, тому що дають змогу учасникам не тільки зберігати юридичну самостійність, але й конкурувати між собою. Схожість з асоціаціями підкреслюється також можливістю участі у кластері всіх основних економічних суб'єктів, а саме бізнесу, держави і населення. Іншими словами, в кластерах формується складна комбінація конкуренції та кооперації. Вони знаходяться наче в різних площинах і доповнюють один одного, особливо в інноваційних процесах. Зазначена форма об'єднання потребує високої довіри, стійких, особливих взаємин між організаціями [6, с. 5].

Отже, основною ідеєю соціально-економічного кластера є підвищення якості життя населення сільської території, а також ефективності діяльності його учасників на основі кооперації і співробітництва. Завдяки використанню ресурсного, управлінського та інтелектуального потенціалів елементів, що входять до кластеру, а також механізму взаємовідносин між його учасниками виявляється синергетичний ефект, що дає змогу збільшити результативність роботи кожної структури.

Ми пропонуємо модель функціонування та розвитку аграрної економіки та сільських територій на базі агорекреаційного кластеру.

Етапи становлення агорекреаційного кластеру:

- 1) розвиток сімейних ферм (СФ);
- 2) розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на базі сімейних ферм;
- 3) розвиток туризму та вирішення екологічних питань (проблем);
- 4) запровадження використання власних альтернативних джерел енергії (наприклад, біогазового обладнання).

Основними точками зростання, на нашу думку, повинні бути логістичні підприємства (можлива і цілком обґрунтована комунальна форма власності, або на засадах дольової участі приватних інвестицій та органів місцевого самоврядування). Основним завданням такого логістичного комунального підприємства має бути інфраструктура для зберігання сільськогосподарської продукції (рис. 1), що надійшла від сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що створені на базі сімейних ферм (рис. 2).

Логістичне комунальне підприємство (ЛКП) чи районне логістичне комунальне підприємство (РЛКП) може бути створене за кошти місцевих громад, за кошти районного чи обласного бюджету, за грандові кошти чи кошти ДФРР за технологічним напрямом, який необхідний для конкретного сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу (СОК). Тобто якщо СОК забезпечує виробництво та переробку молочної продукції, то й напрям технологічного забезпечення повинен відповідати зберіганню молочної продукції. За аналогією створюються ЛКП для зберігання ягід, фруктів, овочів, м'яса, риби та інших видів сільськогосподарської продукції.

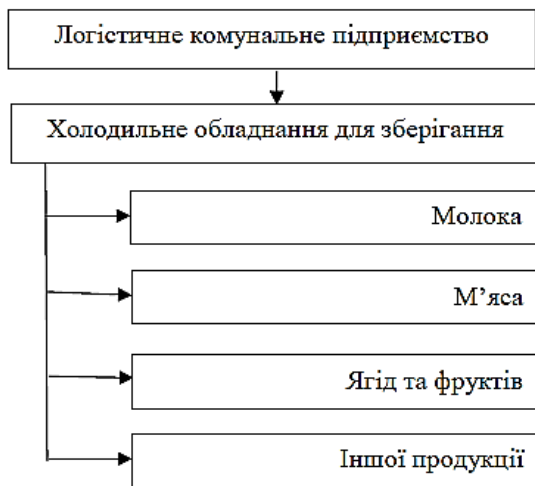

Рис. 1. Основне завдання логістичного комунального підприємства

Джерело: розроблено автором

Отже, на окремій сільськогосподарській території може бути створено декілька логістичних комунальних підприємств.

Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності сільських територій є створення на базі кооперативних формувань та інфраструктурних об'єктів агрорекреаційного кластеру (рис. 3), який на регіональному рівні зможе об'єднати матеріальні, грошові та трудові ресурси. Оскільки кластери підвищують інноваційну діяльність, продуктивність праці та рентабельність саме малих та середніх підприємств, які є основою кооперативного руху України, то можна припустити, що кластеризація для кооперативного сектору економіки є природним, еволюційним процесом поступального розвитку.

Агрорекреаційний кластер за своєю сутністю та змістом є набагато ширшим, ніж лише кооперативний кластер, хоча й відповідає всім його характеристикам, тому що він націлений не лише на конкурентний розвиток кооперативів в його середовищі, але й на розвиток несільськогосподарських видів виробництва, вирішення екологічних проблем, розвиток «зеленого» туризму, розвиток та використання альтернативних джерел енергії.

Кластерний підхід до розвитку сільських територій дасть змогу об'єднати зусилля сільськогосподарської кооперації для вирішення задач щодо підвищення життєвого рівня сільського населення, відродження сільськогосподарського виробництва, соціального устрою села. Особливу актуальність ці питання набувають в умовах вступу України до Всесвітньої організації торгівлі та інтеграції до європейського простору, посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Кластер формує бренди сільської території, визначає

Джерело: розроблено автором

її спеціалізацію та позиціонує її на зовнішньому ринку.

Переваги кластерної моделі сталого розвитку для суб'єктів кластера такі:

- розширення та зміцнення взаємозв'язків у своєму сегменті ринку;
- забезпечення більш гарантованого ринку збуту продукції, послуг;
- підвищення доступності фінансових ресурсів;
- розширення інформаційної бази;
- поліпшення умов для появи та реалізації нових ідей;
- активізація інноваційних та інвестиційних процесів;
- підвищення гнучкості в організації підприємницької діяльності;
- підвищення ефективності виробництва за рахунок скорочення витрат (на маркетинг, рекламу, підготовку кадрів тощо);
- поліпшення якості робочої сили;
- розширення можливостей виходу на зарубіжні ринки;
- розширення можливостей в одержанні більш кваліфікованих послуг з консалтингу;
- підвищення культури підприємництва;
- удосконалювання бази оподаткування.

На об'єктивних перевагах кластерної політики наголошує і Л.І. Катан [7]. Досліджуючи концептуальні засади сталого розвитку аграрної сфери, автор звертає увагу на необхідність забезпечити:

- реалізацію багатофункціональності сільського господарства, що забезпечує унікальність його як інструмента сприяння розвитку, а саме виду економічної діяльності, джерела доходів і постачальника екологічних послуг;
- проголошення екологічно-соціального імперативу з погляду на особливе значення його насамперед для задоволення людських потреб у харчуванні та формуванні умов життєдіяльності сільського населення;
- розвиток сільського господарства не лише як сектору економіки, але й як важливого укладу життя значної частини українців;
- екологічність розвитку, що генетично притаманна і важлива для аграрної галузі, оскільки вона має справу з природними ресурсами; раці-

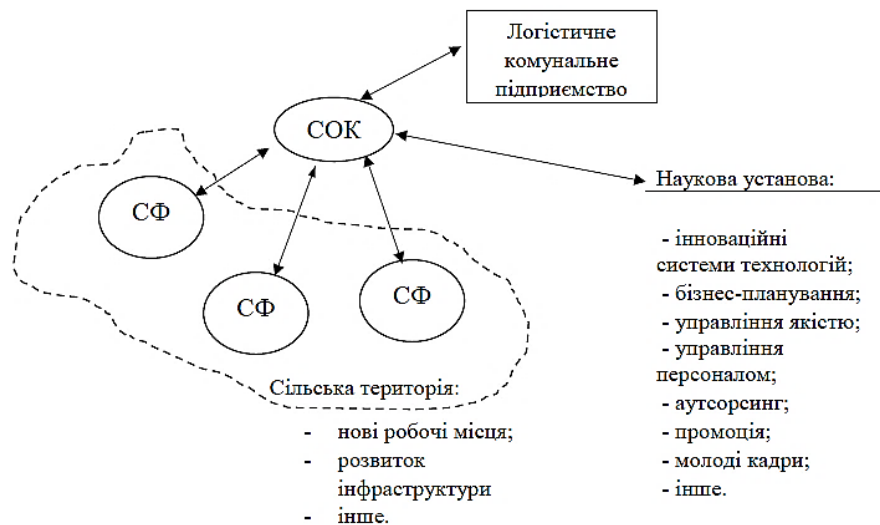

Рис. 2. Схема співпраці логістичного комунального підприємства з СОК на базі сімейних ферм

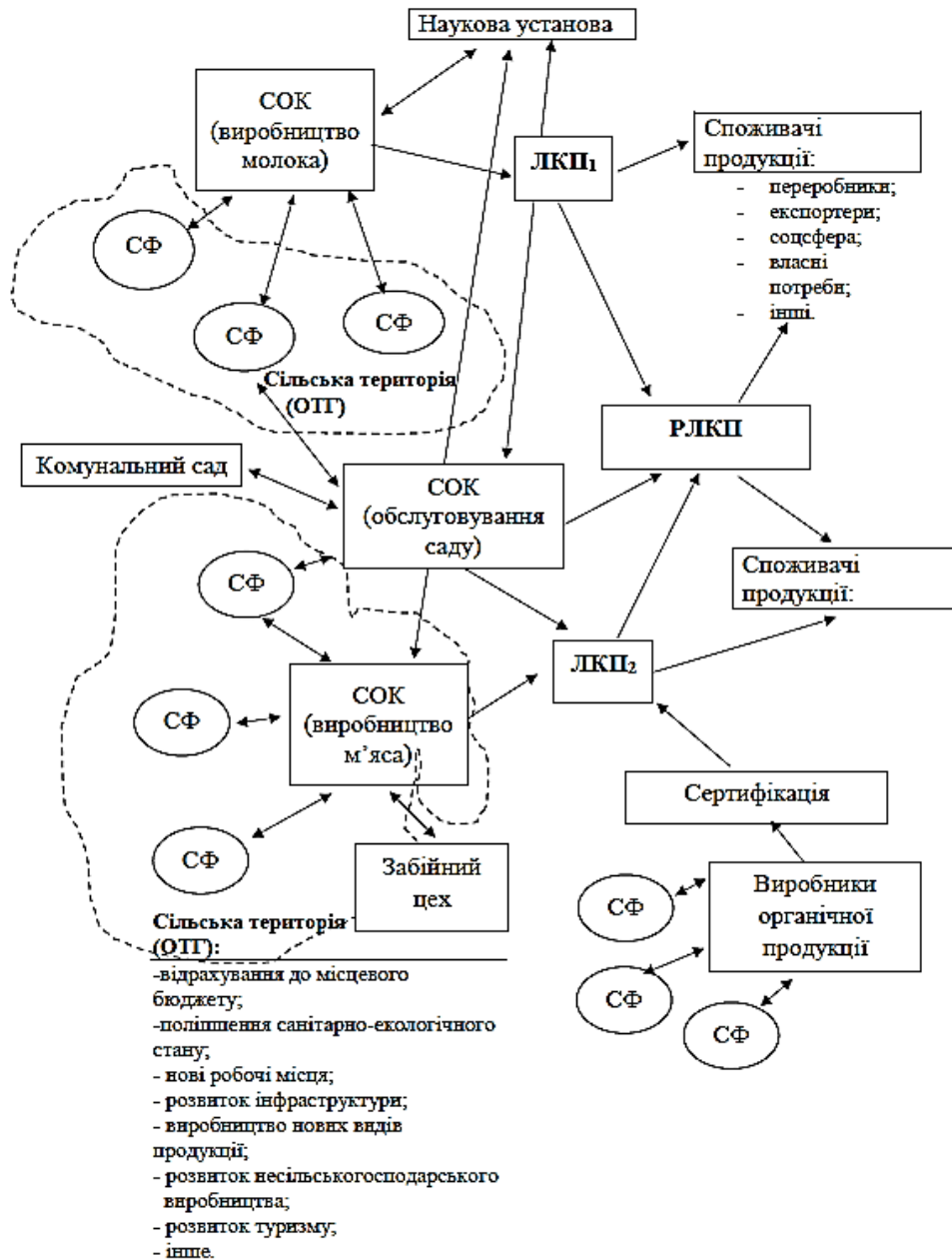

Рис. 3. Модель територіального агротурецького кластера

Джерело: розроблено автором

ональне формування агроландшафтів і довготривале збереження їх продуктивності;

- зрівноваженість галузевого і територіального розвитку;

- оптимальне поєднання великих і малих форм агрогосподарювання;

- більш інноваційне і комплексне застосування наявних знань, досягнень науки і техніки, включаючи «офіційну» науку, традиційні та нетрадиційні знання, а також нові підходи до інтегрованого управління аграрними і природними ресурсами.

Висновки. Отже, як на нашу думку, так і на думку багатьох вітчизняних науковців, перспективним для забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад є використання кластерного підходу, заснованого на горизонтальній кооперації та співробітництві управлінських

структур, некомерційних та наукових організацій, різних виробничо-господарських та фінансово-кредитних структур, населення.

Так, кластерна структура на окремо взятій території буде сприяти сталому розвитку цієї території на засадах ініціативності, інноваційності, інформованості, інтегрованості, інтересу, що приведе до:

- збільшення кількості робочих місць;

- розвитку нових бізнес-послуг на основі співпраці різних науково-дослідних установ;

- створення сприятливих умов для залучення інвестицій та впровадження нових інвестиційних проектів;

- впровадження і використання інноваційних технологій в рамках співпраці суб'єктів кластеру;

- вирішення більшості соціально-економічних та екологічних питань та проблем.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Л.М. Теоретико-прикладне трактування ролі кластера як інструменту підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки / Л.М. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 23. – С. 119–121. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_23_33.
2. Бігус М.М. Кластеризація як перспектива розвитку міжнародного туризму та активізатор економіки в Україні / М.М. Бігус, Є.Д. Голікова // Науковий вісник НЛТУ України. Серія: економічна. – 2017. – Вип. 27 (2). – С. 48–52.
3. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б.Є. Патона. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
4. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М., 2005. – 608 с.
5. Ільчук В.П. Формування кластерів як засіб підвищення конкурентоспроможності економіки регіону / В.П. Ільчук, І.В. Лисенко // Проблеми формування нової економіки XXI века : междунар. научн.-практ. интернет-конф. (17–19 декабря 2008 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008dec/5_ilchuk.php.
6. Ульянченко Ю.О. Формування кластерів як засіб сталого соціально-економічного розвитку регіону / Ю.О. Ульянченко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 4 (35). – С. 1–7.
7. Катан Л.І. Теоретичні засади формування регіонального інноваційно орієнтованого кластера аграрної сфери / Л.І. Катан // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2012. – № 2. – С. 172–175. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddau_2012_2_43.

Термоса И. О.

Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженко

**КЛАСТЕРНЫЕ ФОРМИРОВАНИЯ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ
СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ**

Резюме

В статье обобщены основные положения устойчивого развития, выявлены основные факторы, которые его обеспечивают. Исследованы преимущества, раскрыты основные аспекты функционирования кластерной модели социально-экономического развития. Предложена структурная модель устойчивого развития сельской территории, в основу которой положена кластерная структура.

Ключевые слова: развитие, устойчивое развитие, инновации, интеграция, кластер, кластерная модель, агропрореакционный кластер.

Thermosa I. O.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

**CLUSTER FORMATIONS AS A BASIS FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT
OF RURAL TERRITORIES**

Summary

The article summarizes the main provisions of sustainable development, identifies the main factors of its maintenance. The advantages and main features of the cluster model of social and economic development are explored. A structural model of sustainable development of a rural area based on a cluster structure is proposed.

Keywords: development, sustainable development, innovation, integration, cluster, cluster model, agro-recovery cluster.